

A HÁZ ÁLMA

BUJNOVSZKY TAMÁSNAK A PESTÚJHELYI KÓRHÁZ
BEJÁRÁSÁRÓL KÉSZÜLT FOTÓI MELLÉ

Szerző: KOVÁCS DÁNIEL

2021 (1980 KÖRÜL)

Tomay Tamás irodájának ajtajában állok. Borús az idő, odakintről a félig leeresztett redőnyökön keresztül napfény szűrődik be az ötödik emeleti garzonba. A szoba közepén három összetolt dolgozóasztal. Tőlem jobbra mustársárgára festett, teljesen csupasz fal, balra szikár rendben sorakozó mappákkal és magazinokkal megpakolt polcok. Széll László vászonkötésű alapművei, lejjebb a MÉSZ Architektúra-sorozatának darabjai a modernitás klasszikusaival. Mies van der Rohe kötete kicsit kilóg, két beledugott cetli a Tugendhat-házat jelöli. Szemben, az ablak mellett a Molnár Farkas-díj, a vörös kockaház finom vonalú alaprajza – ez és egy borvörös óra lógnak csak a falon. Az asztalon kisebb-nagyobb makettek, natúr fából, finoman színezzve; fahegyező, Rotring-hegyek, radír, finomszálú kefe, post-it-szeletek szálkás sorokkal. Műanyag vonalzó, piros nagyító – színe szinte leugrik az asztalról. Egy alaprajzon szemüveg pihen. Az egyik mappából kettéhajtott A3-as pauszrajzok kerülnek elő. A kórház munkaközi tervei, gondosan bevonalazott, 7,2-es rászterre applikálva. Ez a tervváltozat is hét traktussal dolgozik, de a megvalósultnál kisebb programmal és jóval szabadabb térkezeléssel. És persze szigorú szimmetriával itt is, bár ez a ház összesen csak ötszintes. A hosszanti középtengely mentén az egyik oldalon fedett váró, a másik oldalon udvar kapott helyet. Az épület mértani középpontjában, az átriumban szabálytalan formájú folt. Közelebb hajolok, hogy kibetűzzem. „Nyirfa” – olvasható, itt is a jellegzetes betűkkel. A homlokzatról egycentis, pufók emberkéik integetnek önfeledten, Le Corbusier Modulorjának pózában. Gondosan körberajzolt, sötét sziluettek sorakoznak a helyszínrajzon, a Geisler Eta, az Órjárt, a Neptun utcák és a Pestújhelyi út közti, szabálytalan területen. Két narancssárgára satírozott forma jelöli a hatvanas évekbeli fertőző szárnyat és a Molnár Farkas és Fischer József tervezte egykori személyzeti épületet a telek sarkában, akkor TBC-épületként – ennek a rekonstrukciónak ezek is részei lettek volna. Egy másik mappa a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia székfoglalójához készített anyagot tartalmazza a kórházról. Fedlapján átlátszó plasztiktasakba csúsztatva alumíniumra nyomtatott, precíz perspektivikus rajz az átriumról – ugyanaz, ami a Magyar Építőművészet 1984/4. számának címlapján is. Mellette papírszeletke.

1.(Pestújhely)

Vágyunk folyamatosan arra a középre, aminek végtelen sokasága lehet, amiből az egyet, az alkalmi felismerés választja ki.

Itt az udvar az.

Itt juthat eszünkbe, hogy még megúszhatjuk.

1984 (1985)

A33 terv, 99 mondat címmel megírt akadémiai székfoglaló első munkája és első három mondata a pestújhelyi kórház, bár az életműben korántsem ez az első állomás. A MÉM MDK Magyar Építészeti Múzeum 117-es szobájának Salgó-palcain sok-sok folyóméteren sorakoznak az Ybl Miklós-díj rendszerváltás előtti pályázatai. A formátum azonos: négyzetes fotónagyítások, rajzok, jellemzően fekete műbőrmappába kötve, összeszűjázva. Ha elég sokat lapozgatod őket, a kezed átveszi a műbőr jellegzetes szagát. Varga Levente és Tomay Tamás közös pályázatában az észak-pesti kórház és rendelőintézet pályázati terve, a Semmelweis Stáhly utcai épületének terve, valamint a Pestújhelyi kórház sebészeti épülete szerepel. A három közül csak az utolsó valósult meg. Tomay életrajzában összesen négy megvalósult épület: a pestújhelyi kórház, a Rókushegyi lépcsőn emelt bérházak és előadóterem (külön) és a mihálygergei postahivatal. A pályázatot rajzok és fekete-fehér fényképnagyítások kísérik. Nem kimódolt építészeti fotók, hanem hirtelenjében elkattintott hangulatképek ezek, a még nem teljesen befejezett építkezésről – akkor lehetett fotózni. Némelyik elmosódott emberek tűnnek fel, a homlokzat könyörtelen geometriájának kulisszája előtt téblábolva. A személyes kedvencemen a Neptun utca túloldalán működő Bújóska Óvoda lurkói láthatóak. Nálam csak néhány évvel idősebbek, félősen pislognak a kamera felé; mögöttük irdatlan gépezetként magasodik a ház. 1985-ben Varga Levente (1939) és Tomay Tamás (1948) megkapják az Ybl Miklós-díjat „a Pestújhelyi Kórház Sebészeti épületének színvonalas építészeti megformálásáért”. Tervező: ÁÉTV. Tervezés: 1980-1981. Építés: 1981-1984.

„Az épület négy utca által határolt kórházi területen épült fel, a szovjet hadsereg részére a magyar kórháztervezési irányelvek és szabványok szerint. A helyszín eredetileg homogén, építészeti egységes épületállománya és karaktere a sorozatos átalakítások és hozzáépítések során megbomlott, a kialakult pavilonos rendszer továbbvitelét a »feszés« program lehetetlenné tette, így az új épület környezetben betöltött szerepe szükségszerűen nem alkalmazkodó, hanem meghatározó jellegű lett. A rendkívül tömör, 138 m hosszú, 38 m széles és 5 szintes épületkubusban 260 ágyas sebészeti pavilon, és az egész kórházi együttes programjának megfelelő nagyságú, 570 ágyas diagnosztikai rész került elhelyezésre. A lineáris szervezésű héttiraktusos alaprajz szervező eleme az épület teljes magasságában végigmenő – függőleges közlekedési blokkokból, vizes csoportokból, társalgókból, fedett belső udvarból és földszinti előcsarnokból álló – hosszirányban szimmetrikus térsor. A tartószerkezet SCAN FORM zsaluzattal készülő monolit vb. harántváz. Noha a tervezők részletes javaslatot dolgoztak ki az orvostechnológiára, berendezésre stb., e kérdésben a szovjet szervek saját hatáskörükben – a magyar partnerek közreműködését kizárva – intézkedtek.”

2021 (ÉVSZÁM NÉLKÜL)

Az említett szovjet szervek negyvenhét évnyi ideiglenes állomásozás után, 1991 júniusával hagyták el az országot. A pestújhelyi kórházból minden mozdítható hasznos tárgyat magukkal vittek. A tizenhét esztendősen, 1931-ben elhunyt Geisler Eta, aki a halálos tüdővészét a kommunista szimpátiatüntetés miatt kapott fogház alatt szerezte, nem ment át az új rendszer vizsgáján. A róla elnevezett utca visszakapta korábbi titulását, ma újra Adria. A szovjet katonai kórház funkciója megszűnt, épületeit ma a legkülönbözőbb célokra használják; a legtöbbet semmire. A Neptun és az Órjárt utca sarkán – ezek a nevek rendszerfüggetlennek bizonyultak – vadkék mentőállomás épült. Néhány lépéssel arrébb magasodik az egykori sebészeti tömb. Burkolata koszoszürkére kopott, ablakaiból kiverték az üveget. Grandiozitása, ha lehet, így még háttorzongatóbb. Az utca kevés járókelője nem vesz róla tudomást, mintha attól tartanának: szemkontaktusra ugrik. Az alig nyolc évig használt épület, kora Magyarországnak legmodernebb kórháza felújítására, hasznosítására számos elképzelés született, de bűnei – hogy egy félresiklott korban emelték, funkciója pedig nem bizonyult időtállóknak – a mai napig többet nyomnak a latban, mint erényei. Pedig ezek az erények csak mostanra, harminc év elmúltával látszanak igazán kikristályosodni. A hetvenes évek építészete rosszkedvű kommentárok szerint az iparosodás túlbujánzásáról, az alkotó kézjegyének eltűnéséről szól. Pedig a házgyárakon túli világ igazán izgalmassá, strukturalista törekvései néhány fontos műben képesek voltak kicsúcsosodni. Ezek a házak térbe írt szerkezetiességükkel, alaprajzukon és homlokzatukon az alapformák ismétléseivel, ötvöztetésével, szimmetriájukkal és konzekvens anyaghasználatukkal egy felbolydult korban keresték a tiszta geometria nyugópontját. A mindennapok kínjaitól, a diktált formák és matériák használatától, a hagyományokba kövesedett mesterek világától ellépve képezték saját univerzumot. Ebben az univerzumban kereng a pestújhelyi sebészeti tömb bolygója. Gigantikussá nagyított arkhitekton, lépték-, kor- és stílusfüggetlen építészeti vízió, amelyet nem az építés kora és társadalma, hanem pusztán létezése tesz radikálissá, és nem csak a Neptun utca léptékében, de a teljes hazai építészeti viszonylatában is. A vaskerítés mögött szunnyad a sebészeti kórház tömbje, Varga Levente (1939-2019) és Tomay Tamás (1948-2021) munkája. Lehet, hogy bármelyik pillanatban talpra ugorhat, ha rásandítunk. De az is lehet, hogy már nem is lélegzik, vagy csak egészen halkán. Jelét, most éppen, létezésének nem adja. De ott van, bármilyen irányba forduljon a nap a Neptun utca fölött.

(A szerző művészettörténész, a MÉM MDK Magyar Építészeti Múzeum munkatársa)

